

***РМ №1. Усний твір узагальнювального
характеру на тему «Зображення
мужніх героїв – захисників рідної землі
в історичних піснях»***

Сьогодні ми продовжимо нашу розмову про славних пращурів-козаків, лицарів, непереможних силою та духом, змальованих у історичних піснях періоду козаччини.

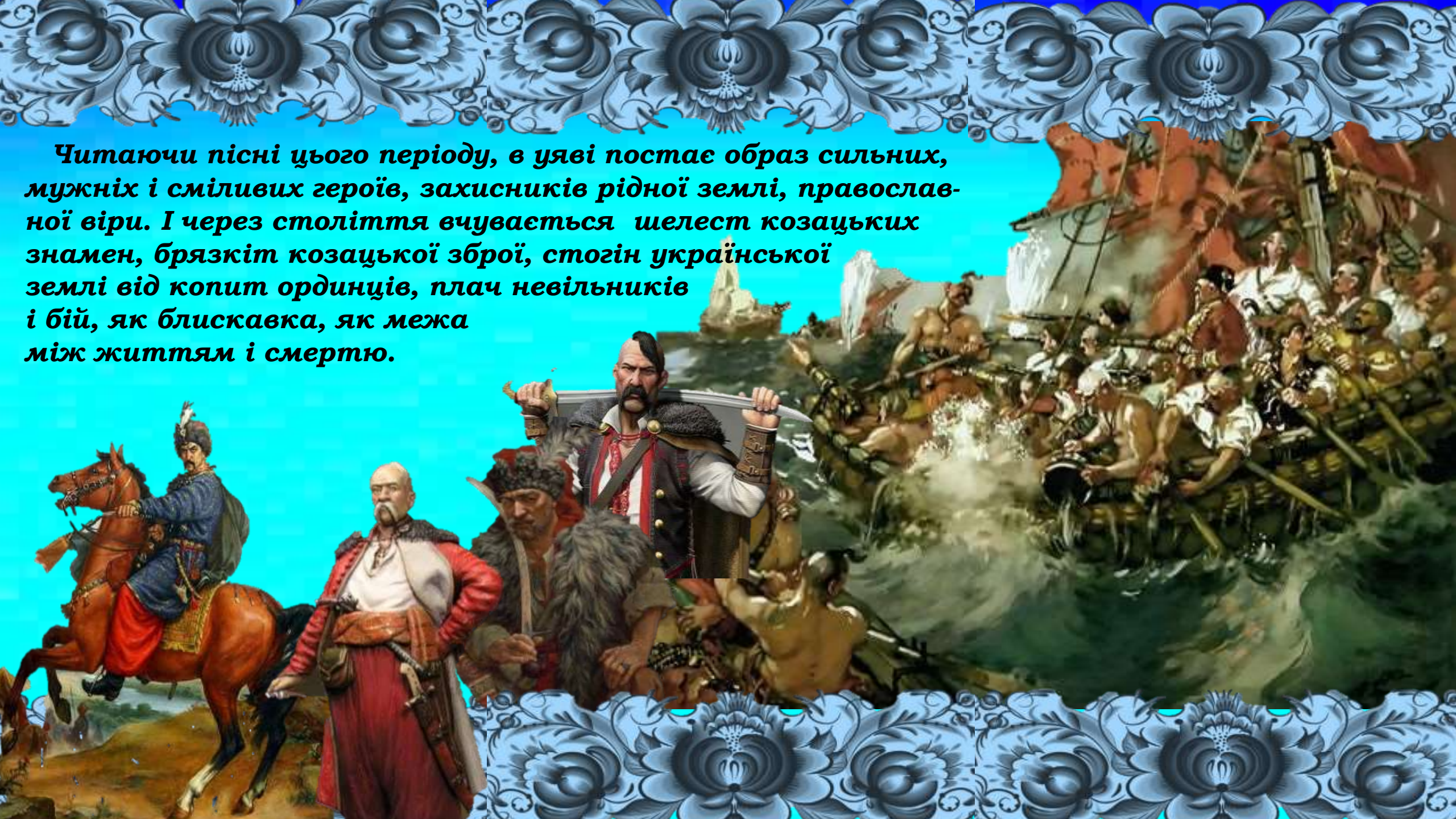
Саме пісня стала щирим, правдивим підручником з історії.

Цю думку стверджує і письменник Володимир Дрозд: «Українська народна пісня – це сторінка історії, частинка нашої душі. В народній пісні – біль і радощі часу, які через століття стають нашими болями й радощами».

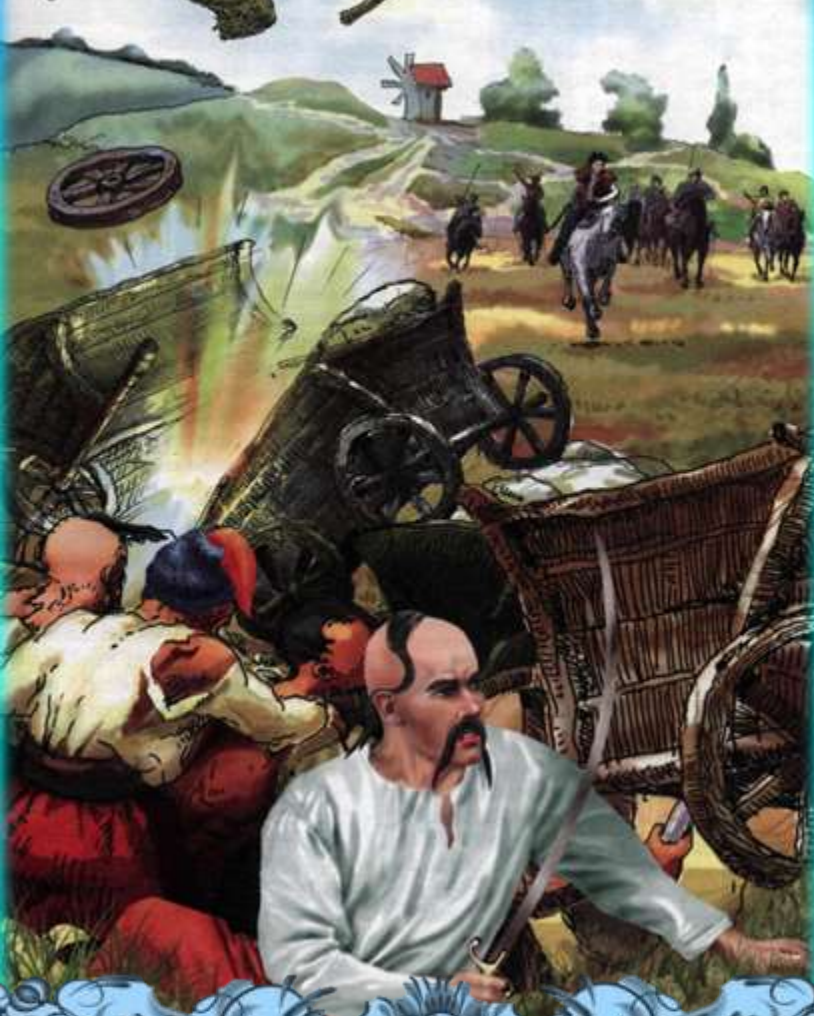

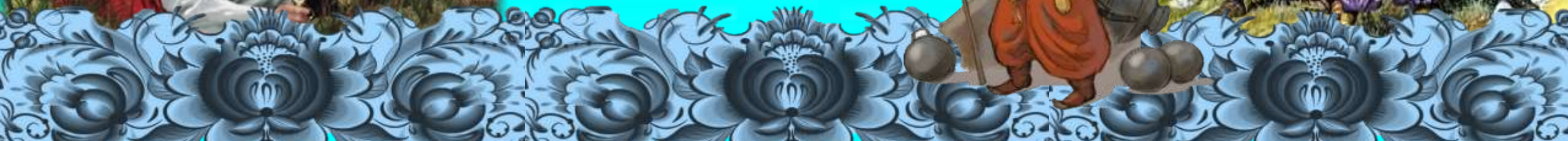
Читаючи пісні цього періоду, в уяві постає образ сильних, мужніх і сміливих героїв, захисників рідної землі, православної віри. І через століття вчувається шелест козацьких знамен, брязкіт козацької зброї, стогін української землі від копит ординців, плач невільників і бій, як блискавка, як межа між життям і смертю.

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Панували, добували
І славу, і волю;
Минулося — осталися
Могили на полі.
Високії ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло,
В китайку повите.

**Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави дідівщини
З вітром розмовляє,
А внук косу несе в росу,
За ними співає.**

**Було колись — в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! Може, серце
Хоч трохи спочине.**

Тарас Шевченко

*О! Пісне! Пісне! Звідки в тебе сили,
Що люди серцем горнуть ся до тебе?
Мабуть, колись тебе благословило
Своїм персом святе і мудре небо!
І ти живеш! Бо маєш вічно жити,
Щоб дарувати крила нашим долям...*

Оксана Довгань

Вступ

I. Сумна і велична доля української пісні.

Доля української пісні сумна і велична. Але, незважаючи на перешкоди і лихоліття, вона вистояла і продовжує чарувати красою нові покоління. Кожна пісня, мов іскра, викресана з душевних глибин, проникає в саме серце, бо, як сказав Михайло Шевченко: «Вона має те велике, єдине, що не вмирає, що гукає, об'єднує, паморочить жагучим почуттям духовності – має дух!»

«Українська народна пісня,- писав Михайло Стельмах, - увібравши в себе і грозивий, і барвінковий ласкавий світ, історію й побут, болючі роздуми і найніжніші почуття, воістину геніально поєднала пристрасне й емоційне слово з незбагненим чаром. Нема такої значної події в житті народу, нема такого людського почуття, яке б не озвалося в українській пісні чи ніжністю струни, чи рокотом грому».

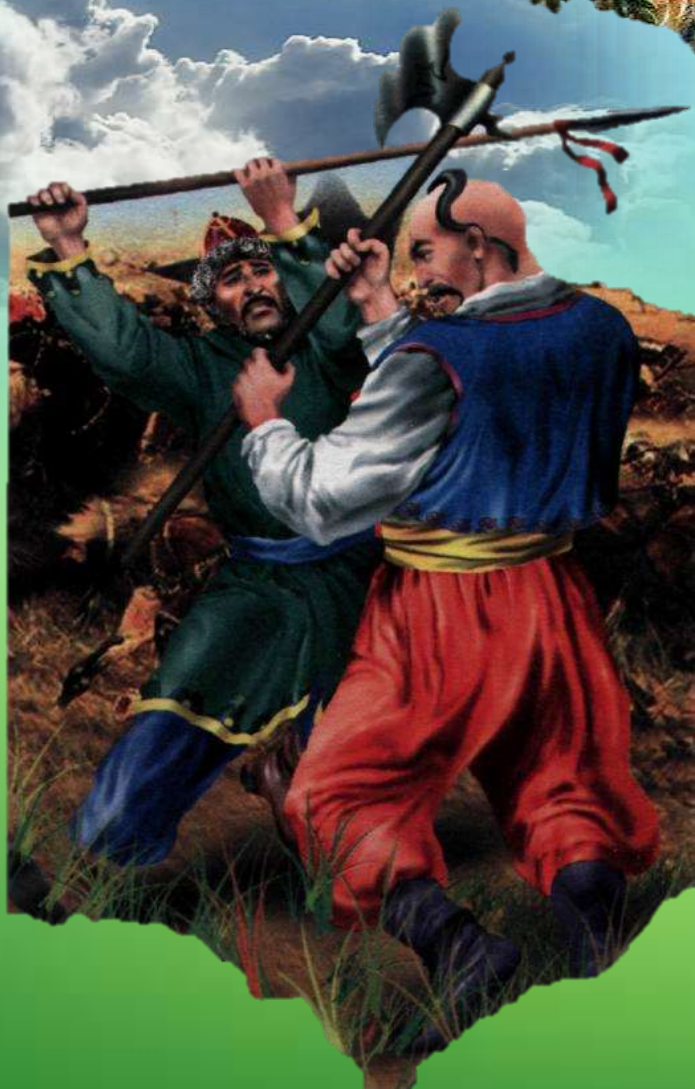
Із глибокої давнини дійшли до нас історичні пісні. У них розповідається і про татарські напади, і про турецьку неволю, і про запорозьких козаків, і про визвольну боротьбу в часи Хмельниччини, і про відважних ватажків, і про героїв нашого століття – січових стрільців та вояків УПА.

У цих піснях звеличена воля, воїнська звитяга, патріотичний дух, безстрашність, відданість справі національного визволення; оспівано козацьку славу, готовність цих мужніх людей віддати своє життя заради волі.

Саме з історичної пісні цілі покоління українців, що виростали в неволі, дізнавалися про своїх славних предків, усвідомлювали себе народом великим, багатожильним, спроможним вибороти свободу і незалежність.

Герої пісень завжди були носіями моральності, виразниками загальнонародних інтересів і сподівань. Вони всім корінням своїм міцно зв'язані з рідною землею. Незважаючи на багатолітні страждання в неволі, вони не забувають ані мови своєї, ані звичаїв, не втрачають надії на повернення.

*На тихі води,
на ясні зорі,
у край веселий,
у мир хрещений,
в города християнські.*

У пісні «Зажурилась Україна» передається горе України, землі якої витоптали турецькі орди, що спустошували села. Тому батьківщина, як мати, тужить за своїми поневоленими синами та дочками, затоптаними дітьми. І серед нещастя виростає протест на захист свого краю: «Бери шаблю гостру, довгу та йди воювати».

Так народжувалися герої-козаки Запорозької Січі та їхні кошові отамани, котрі доблесно захищали своє рідне.

За всю історію здобування нашою країною волі було багато сміливих козаків. Та не знайдеться, мабуть, людини, яка б не знала та не чула про **Богдана Хмельницького.**

Цей талановитий полководець, гнучкий дипломат і щирий патріот України очолив визвольну війну 1648—1654 рр., яка була зумовлена тим, що польська шляхта поневолювала український народ. Перетворювала козаків і вільних селян у кріпаків, насильно вводила католицьке богослужіння в церквах. Визвольна війна почалася з перемог під Жовтими Водами та Корсунем.

У пісні «Чи не той то хміль» оспівується перша перемога Богдана Хмельницького над польсько-шляхетським військом. Гетьман виступає у пісні як втілення патріотизму народу, його сили й радості від здобутої перемоги. Його показано сміливим воїном, розумним стратегом, полководцем, який у боротьбі опирається на широкі народні маси, що підтримують його.

Уже початку пісні через діалог стає зрозуміло, хто такий Хмельницький. Козацький ватажок — молода потужна сила, що розвивається й набирає сили. У кожному рядку пісні відчувається захват Богданом Хмельницьким: ляхів рубає, не один лях лежить головою в воду. Пісня ідеалізує гетьмана, бо бачить у ньому захисника народних інтересів. Народ уболіває за свого улюбленця й закликає його бути обачним: Не пий, Хмельницький, дуже Золотої Води, тобто не заспокоюйся, пильнуй. Силу й відвагу Хмельницького змальовано гіперболізовано, він не боїться 40-тисячного польського війська.

**Що ж робить його таким упевненим у своїх силах?
Підтримка козацького війська та союзників-татар:**

**За собою великую
Потугу я знаю.
Іще й орду татарськую
За собою веду.**

Жоден український гетьман і отаман не здобув стільки перемог над кримсько-татарськими і турецькими ордами, як кошовий **Іван Сірко, за що отримав безмежну любов та визнання сучасників. Головною метою своїх походів він ставив визволення співвітчизників із полону Османської Порти та Кримського ханства. Безмежна любов до Батьківщини поєднувалася в ньому з особистою мужністю, хоробрістю та яскравим талантом полководця.**

По смерті Богдана Хмельницького це була найяскравіша постать серед козаків. Ще за життя його ім'я було оспіване в думах та піснях, увійшло в легенди, стало символом не тільки запорозького козацтва, а й усього волелюбного духу українського народу.

За часів Руїни, коли на очах гинула відроджена Богданом Хмельницьким незалежна й суверенна Українська Держава, коли тіло матері-України шматували зусібіч вороги, запорожці мужньо боронили волю народу, і часто в бій за праведне діло їх вів Іван Сірко. Саме тоді його ім'я стало відоме всій Європі і не тільки їй.

Ім'я Сірка стало справжнім пострахом для турецько-татарських загарбників. Бусурмани його називали «урус-шайтаном» (руським чортом) і були свято переконані, що йому допомагає нечиста сила, а татарки ім'ям Сірка лякали дітей, коли ті не слухались.

Розважливий і мудрий, демократичний, він був аж надто скромним у побуті й глибоко віруючим. На Січі жив у курені, їв разом із козаками з одного казана, носив, як і всі, простий одяг. Історики вважали, що за своїми спартанськими звичками нагадував кошовий київського князя Святослава.

На війні Іван був самовіддано хоробрим і надзвичайно винахідливим: із десятком козаків долав сотні, а з сотнею молодців тисячі неприятелів. Вороги боялися його «більше за бурю, більше за вогонь, більше за пошесть морову».

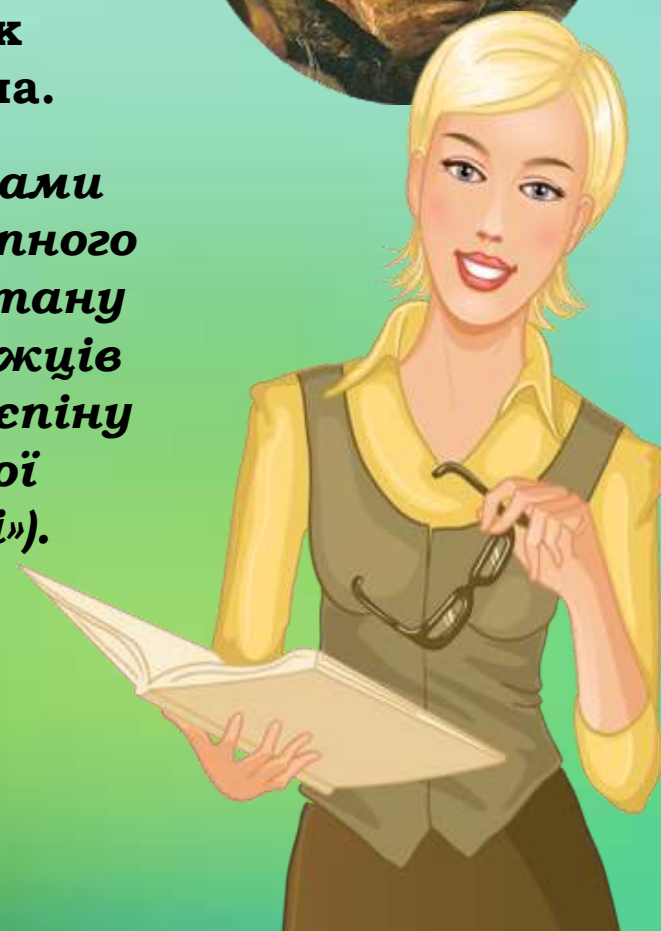

Мужність **Івана Сірка** та його побратимів оспівана в історичній народній пісні **«Та ой як крикнув же козак Сірко»**. Вона відтворює один епізод із життя козацького ватажка. У ній розповідається, як козацьке військо вирушає із Січі Кримським шляхом у похід на хана.

За народними переказами **Іван Сірко** - автор дотепного листа турецькому султану Магомету IV від запорожців (факт послужив І. Ю. Рєпіну сюжетом для відомої картини «Запорожці»).

Народна пам'ять зберегла прізвище легендарного воїна **Морозенка** у пісні «**Ой Морозе, Морозенку**».

Образ Морозенка став узагальненим образом захисника вітчизни. В одних варіантах пісень герой бореться з «ляхами-панами», в інших — із турками, татарами, з «турком-шведом» чи просто з лихими ворогами.

Морозенко — преславний козак, який «на три милі кругом себе кладе ворожого трупу», у бою за ним «тече кривавая річка. Ні страху, ні втоми не знає молодий воїн, і лише численність ворогів здолала героя. Терплячи страшні муки, Морозенко не кориться, він виявляє незвичайну витривалість, зневажає смерть і з думкою про Україну гине.

Основною рисою **Морозенка** була насамперед любов до Батьківщини, готовність завжди виступити на її захист, виняткова мужність у боях із ворогом. Пісня підкреслює красу і силу улюбленого героя, його хоробрість і молодецтво:

*Ой з-за гори та з-за кручі
Буйне військо виступає,
Попереду Морозенко
Сивим конем виграває.*

Захищаючи рідні землі, Морозенко хоробро б'ється із заклятими ворогами. Під час бою повністю проявився блискучий талант молодого полководця: татари втратили втрое більше, ніж козаки. Потрапивши в полон, Морозенко мужньо переносить катування (з вирваним серцем герой споглядає Україну із Савур-могили). Цей факт підкреслює незвичайну силу і витривалість героя. В останню хвилину життя Морозенко думає не про себе, а про свою сплюндровану батьківщину.

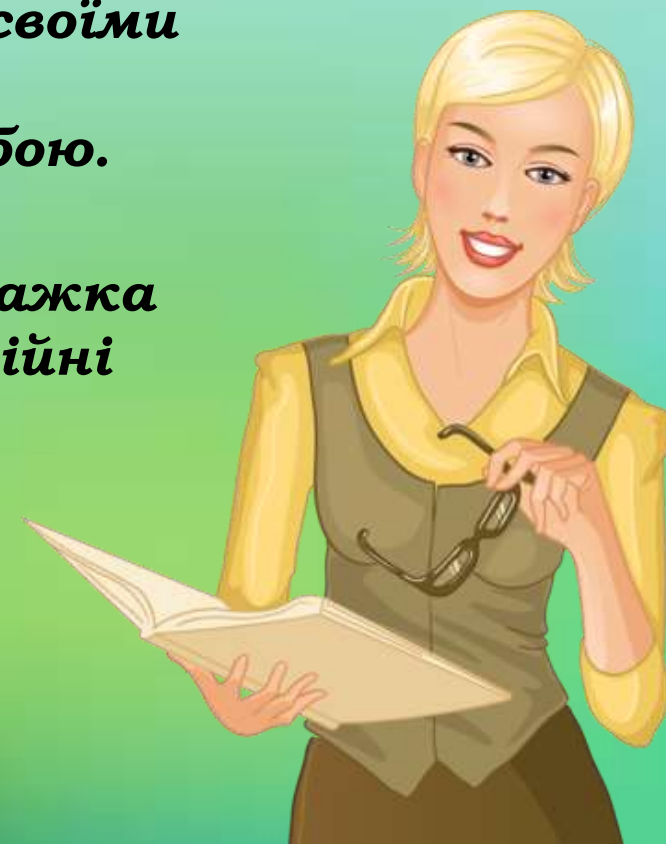

*Втіленням нескінченної сили волі та жаги до справедливості є образ **Максима Залізняка**. Це - талановитий воєначальник, якому своїми гарячими закликами вдавалося організовувати народ та вести за собою.*

*Пісня «**Максим козак Залізник**» ушлавлює козацького ватажка **Залізняка**, який на чолі війська взяв участь у визвольній війні проти польсько-шляхетського гніту.*

У ній він порівнюється із пишною квіткою (як пишна рожа), прославляється його військова майстерність та вправність. Максим Залізник боровся проти насилля, утисків, яких зазнавав український народ.

Не менш відомим героєм був ватажок
селянського повстання проти
кріпацтва **Устим Кармалюк**.

Це - невисокий на зріст, кремезний,
незвичайно дужий у руках і завидно
розумний український лицар.

Про повернення Кармалюка із Сибіру і
його боротьбу проти експлуататорів
розповідається у пісні «**За Сибіром сонце
сходить**». З ім'ям свого ватажка трудящі
маси того часу зв'язували болі свої і
радощі, сподівання і надії («Ви на мене,
Кармалюка, всю надію майте»). Вони
виявляють до Кармалюка як
народного месника велику пошану
і любов, оспівують і прославляють
його у своїх піснях.

У народній творчості **Кармалюк** виступає незвичайним красенем і могутнім богатирем. Він не лише мститься панам за кривди, а й прагне соціальної справедливості, він роздає бідним усе те, що забирає у поміщиків та багатіїв, ставить громадські, народні справи вище від особистих.

Людське лихо і убогство та гаряче бажання запобігти йому змусило Кармалюка покинути дружину, дітей і стати борцем проти кріпацтва:

Маю жінку, маю діти,
Та я їх не бачу.
Як згадаю про їх муку —
Сам гірко плачу!

Трудящі маси селянства ненавиділи панщину, тяжкі повинності та непосильні податки і з гнівом протиставляли свою убогість розкошам багатіїв. У пісні підкреслюється, що Кармалюк боровся проти гнобителів не один, а разом з вірними йому людьми, бойовими друзями, яких він називає «славними хлопцями». Боротьбу проти панства, яку самовіддано веде Кармалюк, народ схвалює як справедливу і священну справу.

Було у долях проводирів нашого народу усе: і звитяжні перемоги, і болючі поразки та втрати, і дипломатичні помилки, і поступ України. Увесь їхній досвід успадкували ми – українці третього тисячоліття. Ми маємо вивчати цей досвід, брати з нього найцінніше і продовжувати розбудову нашої держави на засадах демократії, незалежності й високої моралі.

Є щось святе в словах: мій рідний край.

**Для мене – це матусі ніжна пісня
І рідний сад, від квіту білосніжний,
І той калиновий у тихім лузі гай.**

**Для мене - це твої стежки й мої,
В містах і селах стоптані любовно,
Й пісень людські прозорі ручаї,
Усе, що серцю рідне невимовне!
Його історія... В ній стільки гіркоти.
І тим рідниш мене ти, краю рідний,
Що вже назад поламані мости,
І день встає, як райдуга погідний.**

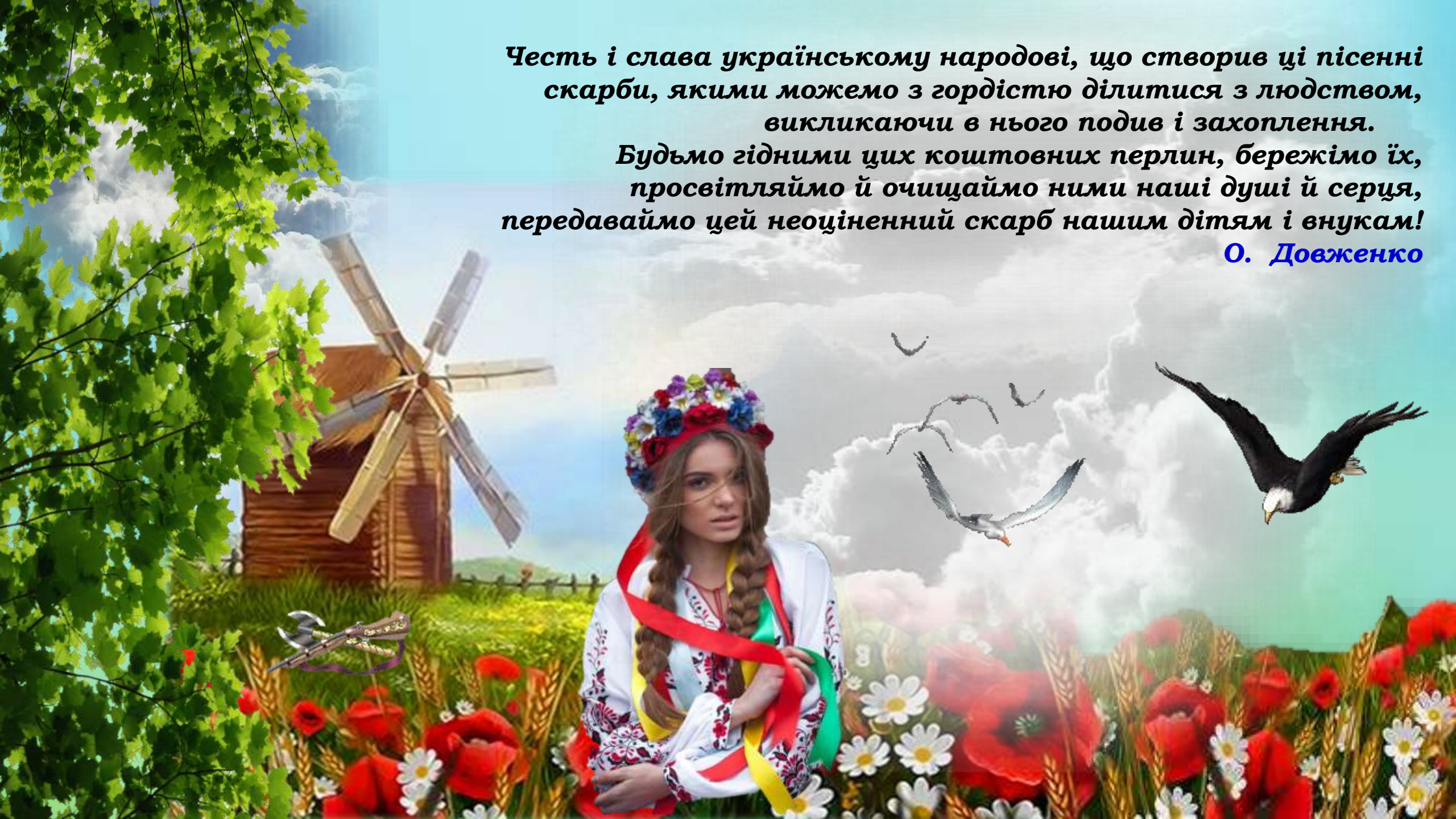

**Чесць і слава українському народові, що створив ці пісенні
скарби, якими можемо з гордістю ділитися з людством,
викликаючи в нього подив і захоплення.**

**Будьмо гідними цих коштовних перлин, бережімо їх,
просвітляймо й очищаймо ними наші душі й серця,
передаваймо цей неоціненний скарб нашим дітям і внукам!**

О. Довженко

I. Вступ. Сумна і велична доля української пісні.

II. Історична пісня про Україну та її лицарів.

1. «Зажурилась Україна».

2. Уславлення талановитого полководця Богдана Хмельницького.

3. Козак Сірко закликає до боротьби.

4. Легендарний Морозенко – символ мужності й героїзму.

5. Преславний козак Максим Залізник і народний месник Устим Кармалюк борці проти соціально та національного гніту.

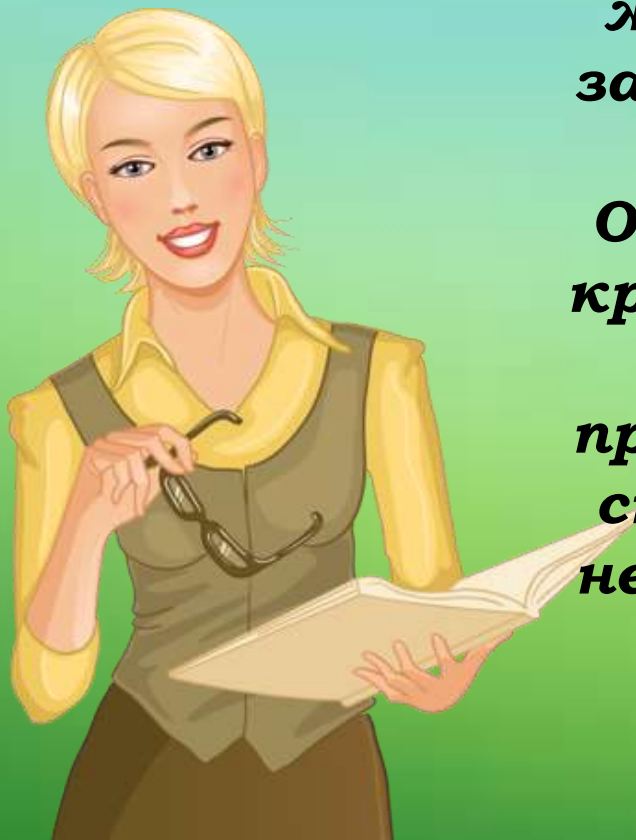
III. Слава про героїв житиме вічно.

Якого б лиха не доводилося пережити народу, пісня завжди допомогла зберегти душу, пережити труднощі. Вона супроводжувала кожного українця протягом усього життя. Минають віки, а народна пісня залишається завжди молодого, чарівною незважаючи на поневір'яння, які випадали на долю українців.

Отже, *українські народні історичні пісні* — це глибока криниця, яка щедро дає нам знання про наш народ, його героїчну і водночас трагічну історію, через віки проносить пам'ять про загиблих героїв, вчить нас бути справжніми патріотами Батьківщини. Хай же ніколи не міліє ця чудесна криниця, даруючи все новим і новим поколінням красиві, чарівні, ніжні українські пісні.

Домашнє завдання:

***Переглянути уважно поданий
матеріал про українських героїв та
скласти усний твір за поданою
темою.***

